

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یازدهم، شماره دوم (پیاپی ۴۰)، تابستان ۱۴۰۱

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

صفحات ۲۰-۱

تحلیل اثرات اجتماعی و اقتصادی یکپارچه‌سازی اراضی در شهرستان تربت جام مورد: شرکت سهامی زراعی نیل آباد

حمید شایان*؛ استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
حمداالله سجاسی‌قیداری؛ دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
خدیجه یزدانی‌مروی‌لنگری؛ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۰۹

چکیده

یکی از مهمترین ویژگی‌های بخش کشاورزی در مناطق روستایی ایران، پایین بودن بهره‌وری عوامل تولید است. قطعه‌قطعه بودن اراضی زراعی از عوامل موثر در این امر می‌باشد و مناسب‌ترین راهکار، اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی است. از مهم‌ترین آثار اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، آثار اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی است. براین اساس پژوهش حاضر از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف، توسعه‌ای و کاربردی است که به منظور گردآوری اطلاعات، برحسب مقتضیات پژوهش از مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل ۱۴۴۸ خانوار سهام‌دار شرکت سهامی زراعی نیل آباد تربت جام است که با استفاده از فرمول کوکران ۱۷۴ سهام‌دار به عنوان نمونه انتخاب و مورد پرسش‌گری واقع شدند. داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های آمار استنباطی و توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به نتایج حاصل از تحقیق، در بُعد اجتماعی-فرهنگی، شاخص افزایش دانش کشاورزان با میانگین ۳/۹۳ و در بعد اقتصادی-معیشتی، شاخص هزینه مصرف آب، با میانگین ۳/۸۲ نسبت به سایر شاخص‌ها افزایش معناداری را نشان می‌دهد. به طور کلی میانگین اثرات یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی ۳/۴۷ است که بالاتر از میانگین عددی ۳ و در حد متوسط تا مطلوب ارزیابی گردیده است. بنابراین شرکت سهامی زراعی نیل آباد در بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی سهام‌داران تاثیر نسبتاً مثبتی داشته است. با اینحال، با گذشت ۵۰ سال از فعالیت شرکت، اکنون پایین رفتن سطح آب‌های زیر زمینی، عدم وجود صنایع مکمل در زنجیره تولیدی، افزایش اعضای اولیه از ۲۷۶ نفر به حدود ۲۰۰۰ نفر به عنوان عواید بگیر، عدم رضایت سهام‌داران از هیات مدیره شرکت سهامی زراعی، مهم‌ترین مسائل شرکت از دیدگاه مدیران و سهام‌داران است.

واژگان کلیدی: توسعه کشاورزی، توسعه روستایی، یکپارچه‌سازی اراضی، شرکت سهامی زراعی، تربت جام.

* shayan34@yahoo.com

(۱) مقدمه

کشاورزی به عنوان فعالیت غالب روستاییان، مهم‌ترین نقش در اشتغال و درآمد روستایی را بر عهده داشته است اما در سال های اخیر با رکود چشمگیری مواجه بوده است. رکود کشاورزی دلایل متعددی می‌تواند داشته باشد که یکی از مهم‌ترین دلایل آن، خرد بودن و پراکندگی اراضی کشاورزی است (رضایی و قهرمانی، ۱۳۹۵: ۱۲۴). یکی از موانع اصلی توسعه کشاورزی، پدیده پراکندگی و کوچک بودن اراضی زراعی است (شهابی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۸). زیرا که این امر سبب مشکلاتی در استفاده از عوامل تولید، عدم استفاده از وسیله نقلیه و تکنولوژی، کاهش راندمان آبیاری و نیروی کار می‌شود و در نتیجه فعالیت های مربوط به کشاورزی را با مسائل و مشکلات بسیاری روبرو می‌سازد. سختی کار نیروی انسانی و عدم استفاده صحیح از منابع، ویژگی بارز زمین‌های سنتی کشاورزی بوده که موجب شده تا تحولات و دگرگونی‌های اساسی در این بخش از طریق طرح یکپارچه‌سازی اراضی صورت بگیرد (درخشان فر، ۱۳۹۰: ۵). غلبه نظام خرده‌مالکی، قوانین و اصول مربوط به ارث و پراکندگی زمین‌های زراعی و ... در نهایت می‌تواند مانعی جدی برای رسیدن به توسعه بیشتر در مناطق روستایی باشد و مشکلات و چالش‌های جدی در سر راه توسعه کشاورزی و همچنین تولید محصولات غذایی بوجود آورد. به نظر می‌رسد بهترین راهکار یکپارچه‌سازی اراضی است (رضایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۶). یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت‌های سهامی زراعی، یکی از راهکارهای تحول و دگرگونی در بخش کشاورزی می‌باشد، اما در ایران با وجود پیشینه طولانی یکپارچه‌سازی اراضی به دلیل کمبود مطالعات کالبدی، محیطی، اجتماعی و اقتصادی و ... این تلاش، توفیق مورد نظر را در پی نداشت (سینگ و اس‌اس، ۱۳۷۴: ۲۳۵). در این رابطه راهکارها و تدابیری از نظر شرایط استفاده مناسب از منابع تولید یعنی آب و خاک اندیشیده شد که از جمله آنها تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی می‌باشد. شکل‌گیری شرکت‌های سهامی زراعی، چند سال پس از اجرای قانون اصلاحات ارضی، با هدف افزایش تولیدات کشاورزی و حل مسائل و مشکلات ناشی از کوچک و پراکنده شدن اراضی زراعی از طریق یکپارچه‌سازی زمین و جایگزینی واحد روستایی به جای ده، با این نگرش که راهبرد مزبور از جمله راهکارهایی است که در زمره شکل‌های تعاونی و ماشینی شدن می‌تواند عملکرد مطلوبی مانند بهبود در تولید و بهره‌وری کشاورزی و در نهایت توسعه روستایی داشته باشد مورد توجه قرار گرفت (Mcnicoll & cain, 1990: 35). در به اجرا درآمدن قانون ایجاد شرکت‌های سهامی زراعی در طی یک دهه یعنی از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۷ تعداد ۹۳ شرکت سهامی زراعی در ۸۵۱ روستا و تعداد ۳۵ هزار نفر سهام‌دار با مساحتی معادل ۴۱۱ هزار هکتار تشکیل شد (عبداللهی، ۱۳۷۷: ۲۲۱). شرکت‌های سهامی زراعی براساس اهدافی بنیادین در جهت توسعه کشاورزی پایه‌گذاری شده اند که توسعه اشتغال، افزایش بهره‌وری، تقویت مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه، رشد و توسعه پایدار در بخش کشاورزی، تحول کمی و کیفی در ساختار کشاورزی، جلوگیری از کوچک شدن و پراکندگی اراضی، اصلاح وضعیت موجود نظام بهره‌برداری و ... از جمله این اهداف می‌باشد (مهدی دوست و همکاران، ۱۳۹۱: ۱). در کنار سایر اهدافی که عنوان شد، هدف عمده از ایجاد واحدهای زراعی بزرگ مثل شرکت‌های سهامی زراعی، افزایش درآمد سرانه کشاورزان یا تولید درآمد

بیشتر و در نتیجه بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی برای بهره‌برداران زراعی می‌باشد، که این مهم با استفاده از کاربرد فنون جدید کشت و ابزار مدرن کشاورزی میسر می‌شود (فال سلیمان و حجتی پور، ۱۳۹۱: ۴۷). با توجه به اینکه تا کنون حدود ۵۰ سال است که طرح یکپارچه‌سازی اراضی از طریق شرکت‌های سهامی زراعی اجرا می‌شود و هدف نهایی این گونه طرح‌ها ایجاد زمینه توسعه کشاورزی و بهبود شرایط زندگی روستاییان و افزایش ماندگاری آنان در نواحی روستایی می‌باشد، لازم است بدانیم اجرای این طرح‌ها چه آثار و نتایجی برای جامعه روستایی به دنبال داشته است و در نهایت به هدف خود که توسعه نواحی روستایی می‌باشد، رسیده است یا نه. بر این اساس پژوهش حاضر بر این سوال بسیار مهم و اساسی بنیان نهاده شده است که «مهم‌ترین اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد، تا چه میزان است؟» که برای پاسخگویی به سوال مذکور به منظور بررسی آثار یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی، ابعاد اقتصادی- معیشتی و اجتماعی- فرهنگی این طرح‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

شرکت سهامی زراعی تربت‌جام از تجمع واحدهای بهره‌برداری دهقانی و پراکنده بوجود آمده است که براساس اصول بازرگانی اداره می‌شود. این شرکت تولیدی در مسیر رسیدن به اهداف خود طی چند سال گذشته در افزایش درآمد سهام‌داران عضو و تولید محصولات اساسی زراعی و دامی، رشد چشمگیری داشته است و صرف نظر از ایجاد اشتغال و جلوگیری از مهاجرت روستاییان به یکی از مناطق مهاجر پذیر نیز تبدیل شده است. در این شرکت تمامی عملیات کاشت، داشت و برداشت با استفاده از انواع وسایل کشاورزی از قبیل تراکتور، کمباین و ... انجام می‌شود. این شرکت توانسته به عنوان الگو نقش مهمی در توسعه و ترویج زراعت های مکانیزه در سطح شهرستان داشته باشد (جهاد کشاورزی شهرستان تربت جام، ۱۳۹۶). با وجود اهمیت بالای موضوع، تاکنون پژوهش و مطالعه جامعی در رابطه با شناسایی و تحلیل اثرات اجتماعی و اقتصادی طرح های یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی از نظر و دیدگاه ذینفعان اصلی این طرح‌ها یعنی کشاورزان و روستاییان، در سطح شهرستان تربت جام و نیلشهر، مشاهده نشده است که این مسئله تا حدود زیادی روند اجرای این طرح‌ها را در بقیه روستاها می‌تواند تحت تاثیر قرار داده و اثر بخشی و کارایی آنها را کاهش دهد. بنابراین بررسی اثرات اقتصادی- معیشتی و اجتماعی- فرهنگی طرح های یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت‌های سهامی زراعی و بررسی و شناسایی نقاط قوت و ضعف این طرح‌ها و همچنین ریشه‌یابی آنها و نیز میزان تحقق اهداف یاد شده در محدوده مورد مطالعه، طبق نظرات گروه‌های هدف و شناخت مشکلات، مسایل و راه‌ها و نحوه اجرای آن می‌تواند در مسیر تحقق اهداف برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی که افزایش تولید و درآمد روستاییان و بهره‌برداری بهینه از عوامل تولید، بهبود شرایط اجتماعی روستاییان است، موثر واقع شود و زمینه را برای اجرای مطلوب این طرح در بقیه نقاط کشور فراهم کند. لذا پژوهش حاضر به دنبال بررسی اثرات و پیامدهای اقتصادی- معیشتی و اجتماعی- فرهنگی یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی با تاکید بر عملکرد شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد تربت جام می‌باشد. بر این اساس می‌توان سوال کلیدی این پژوهش را به

صورت زیر صورت بندی کرد که میزان اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح های یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد تربت‌جام، تا چه اندازه است؟

(۲) مبانی نظری

اقتصاد نواحی روستایی با فعالیت‌های کشاورزی و بهره‌برداری از زمین در کشورهای درحال توسعه در ارتباط بسیار نزدیک قرار دارد و تقطیع اراضی، از چالش‌های بسیار مهم کشاورزی در مناطق روستایی است که سبب کاهش میزان تولید و به دنبال آن درآمد کشاورزان و ناپایداری در رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی شده و می‌تواند کاهش امنیت غذایی و اشتغال و درآمد، افزایش مهاجرت و کاهش سطح فقر در نواحی روستایی را به دنبال داشته باشد (عینالی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۲). امروزه یکپارچه‌سازی اراضی از مهم‌ترین سازه‌های توسعه در بخش کشاورزی محسوب می‌شود. در این راستا بزرگترین مانعی که بخش کشاورزی کشور ایران در برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی پیش رو دارد، تنوع نظام های بهره‌برداری و تسلط ساختار سنتی در قالب نظام بهره‌برداری دهقانی یا خرده مالکی می‌باشد. یکپارچه‌سازی اراضی امکان افزایش سطح مدیریت مزرعه در کلیه عوامل تولید بوجود آورده و بستر بسیار مناسبی به منظور بکارگیری فن آوری‌های نوین بویژه سیستم‌های آبیاری تحت فشار را با توجه به خشک سالی اخیر فراهم می‌آورد (ظریفیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۳۷). از طرفی دیگر، رشد بخش کشاورزی که اصلی‌ترین منبع درآمد و اشتغال روستاییان می‌باشد ارتباط بسیار نزدیکی با ارتقای بهره‌وری عوامل تولید دارد به گونه‌ای که منابع تولید از طریق تکنولوژی، توسعه زیرساختی، روش‌های نوین کشاورزی و بهبود مدیریت مزرعه عملی شود (یاسوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۳). بر این اساس، یکپارچگی اراضی وسیله‌ای است برای بهبود مدیریت کاربری اراضی و بهره‌وری بهینه عوامل تولید در واحدهای تولیدی کشاورزی برای رفع مشکلات ساختاری بهره‌برداری های کشاورزی می‌باشد و با حذف مزارع کوچک و پراکنده به عنوان یکی از موانع مهم در راستای افزایش تولید و بهبود بهره‌وری عوامل تولید و با افزایش مقیاس واحدهای بهره‌برداری می‌تواند توسعه روستایی و به تبع آن توسعه ملی را به همراه آورد (عینالی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۲). منظور از یکپارچه‌سازی اراضی انتقال مالکیت اراضی خرد پراکنده یک مالک در نقاط مختلف به یک نقطه معین است که مساحت آن برابر مجموع زمین‌های پراکنده باشد. ارزش زمین های مبادله شده نیز به منظور رعایت عدالت اجتماعی باید یکسان باشد. روش‌های یکپارچه‌سازی اراضی متفاوت می‌باشد، از شیوه‌های داوطلبانه و اختیاری تا روش‌های کاملاً اجباری، روش‌های ساده و ابتدایی تا برنامه‌هایی که از روش‌های پیشرفته ماهواره‌ای و سنجش از دور و فناوری‌های رایانه‌ای استفاده می‌نمایند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۴: ۷۱). یکی از این روشها، تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی است که الگویی از نظام بهره‌برداری کشاورزی می‌باشد. تشکیل این شرکت‌ها و تغییر و تحول در نظام بهره‌برداری به عنوان اقدامی براساس راهبرد فن‌گرایانه با هدف توسعه کشاورزی پیش از انقلاب اسلامی، به صورت مشارکت اجباری بوده است که نابودی تعداد زیادی از این شرکت‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی از آثار منفی این نوع مشارکت مدرن- اجباری، می‌باشد (فال سلیمان و حجتی

پور، ۱۳۹۰: ۱۳۳). شرکت‌های سهامی زراعی از قطبهای نوین کشاورزی بوده و می‌توانند به خوبی امکان استفاده از فنون و ماشینی شدن کشاورزی، افزایش محصولات و ... را به همراه داشته باشند و البته تبعات و پیامدهای مثبت و منفی طبیعی، زیست‌محیطی و اقتصادی و اجتماعی آنها را نیز نباید نادیده انگاشت. هرچند آثار مثبت طرح یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت‌های سهامی زراعی بر آثار منفی آن چیرگی دارد (بخشی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۹).

آثار و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی اراضی از طریق شرکت‌های سهامی زراعی

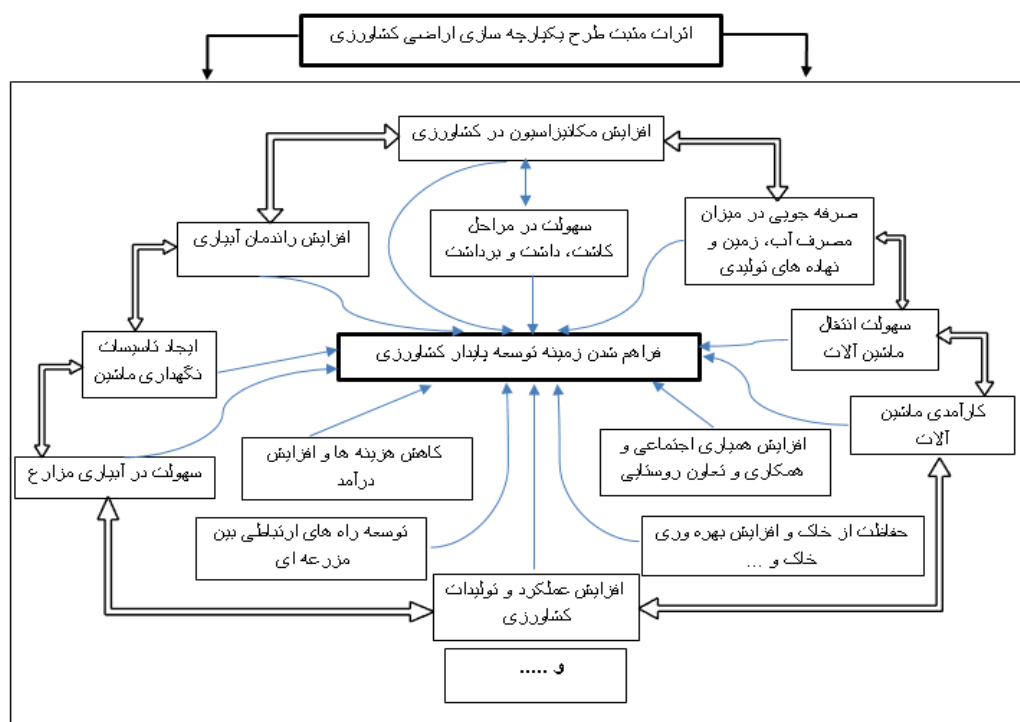
طرح یکپارچه‌سازی اراضی زراعی دارای آثار و پیامدهای بسیاری است. اما فائو در سال ۲۰۱۱، مهمترین آثار یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت‌های زراعی را در ۴ دسته اصلی به شرح زیر بیان نموده است:

الف) توسعه کشاورزی: با استفاده از بازسازی مؤثر سیستم‌های مالکیت زمین در نهایت به توسعه منطقی کشاورزی و در نتیجه بهبود درآمد کشاورزان و افزایش راندمان می‌شود.

ب) بهبود مدیریت منابع طبیعی: این امر با استفاده از بازسازی مالکیت اراضی، تأثیر بسیاری در مدیریت منابع جغرافیایی، بیولوژیکی و محیط زیست دارد.

ج) توسعه روستایی: اجرای این طرح‌ها سبب افزایش بهره‌وری و اثربخشی، افزایش سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی در شبکه حمل و نقل و ارتباطات، تسهیل در سیستم‌های آبیاری و کاهش درگیری‌های بالقوه به منظور وصول به فضای لازم برای این توسعه‌ها از طریق استفاده از روشهای یکپارچه‌سازی اراضی تسریع می‌گردد.

د) بهبود سیستم مدیریت زمین: با توجه به این که فرصت برای به‌روزرسانی پرونده‌های مالکیت فراهم می‌نماید، افزایش کیفیت سیستم‌های اطلاعات زمین، قابلیت اطمینان و توسعه بازار زمین و مدیریت تعارضات زمین را تسهیل می‌نماید (فائو، ۲۰۱۱). شکل (۱) آثار مثبت طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی را نشان می‌دهد.

شکل ۱. ارزیابی اثرات مثبت طرح یکپارچه سازی اراضی کشاورزی؛ ماخذ: به اقتباس از بوزرجمهری و انزایی، ۱۳۹۱

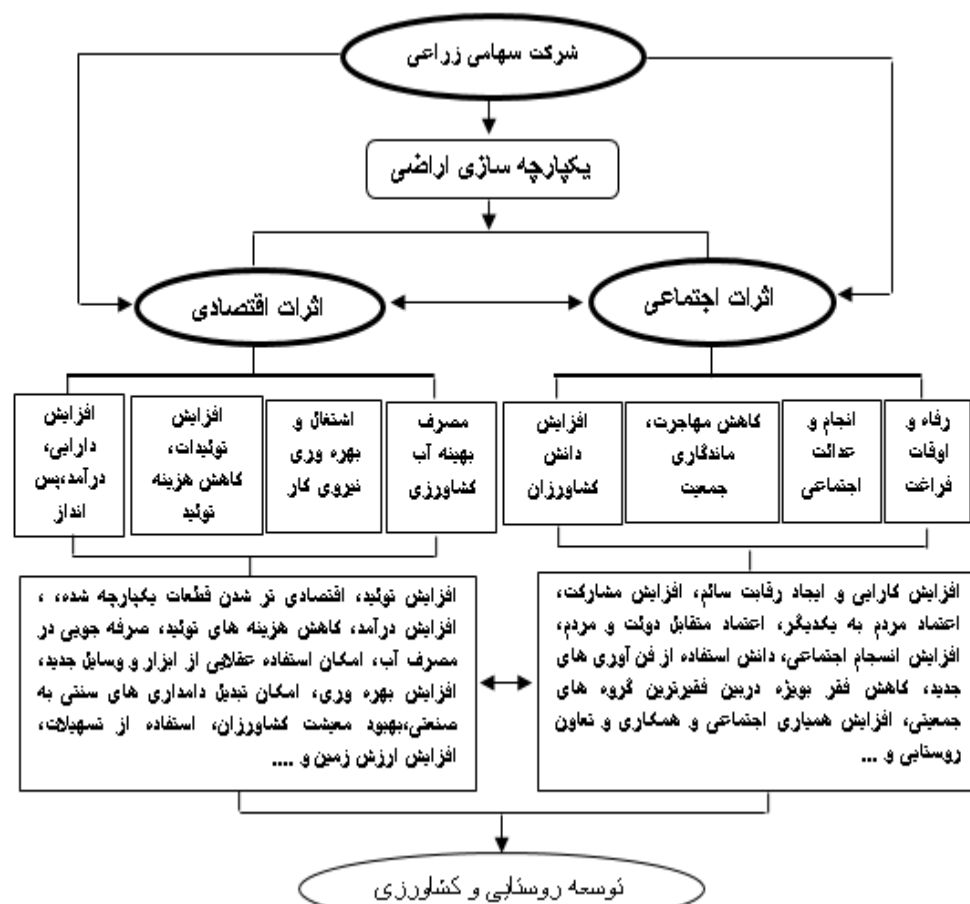
با وجود آثار مثبت ذکر شده برای طرح یکپارچه سازی زمین های کشاورزی در قالب شرکت های سهامی زراعی، در بعضی موارد این طرح دارای اشکالاتی می باشد که بیشتر به نوع اجرا و موانع و مسائل ناشی از نبود و یا کمبود قانون هایی که به حفظ و تداوم تلاش ها در ارتباط با یکپارچه سازی اراضی زراعی منجر می شود، مربوط است. از جمله آن کاهش اختیارات زارع در مراحل کاشت، داشت و برداشت محصولات، کاهش خلاقیت کشاورزان به دلیل عدم شرکت آنها در تصمیم گیری در رابطه با کشت محصولات است. به طور کلی آثار مثبت طرح یکپارچه سازی اراضی از طریق شرکت های سهامی زراعی بر آثار منفی آن چیرگی دارد (هادی پور، ۱۳۸۳، ۲۱۰). تاکنون مطالعات متعددی در ارتباط با یکپارچه سازی اراضی در قالب شرکت های سهامی زراعی انجام شده است (جدول ۱).

جدول ۱. پیشینه مطالعاتی پیرامون یکپارچه سازی اراضی زراعی از طریق شرکت سهامی زراعی، علل و پیامدهای آن در ایران

محقق، سال	عنوان	یافته ها
رستمی و همکاران، ۱۳۹۲	ارزیابی مشارکتی طرح تجهیز، نوسازی و یکپارچه سازی اراضی دشت میان دربند شهرستان کرمانشاه از نگاه کشاورزان	این طرح با مشکلاتی مانند عدم توجه به مسائل زیست محیطی، مخصوصاً آسیب به خاک حاصلخیز، عدم توجه به مسائل فنی، عدم رسیدگی به زیر ساخت های سنتی روستاها، ضعف نیروی انسانی متخصص، مشارکت نکردن کشاورزان و زیانهای اقتصادی بسیاری روبرو است. یافته ها به منظور جلوگیری از تکرار چنین مشکلاتی میتواند در طراحی و انجام پروژه های آینده مورد استفاده سیاست گذاران و برنامه ریزان قرار گیرد.
احمد پور و همکاران،	عوامل مؤثر بر عدم مشارکت شالیکاران استان مازندران در	خردی و دوری اراضی کشاورزی از موانع جدی توسعه کشاورزی است، نتایج تحقیق نشان می دهد احتمال کم شدن مقدار زمین زراعی بعد از یکپارچه سازی، عدم تحویل به

۱۳۹۴	طرح یکپارچه سازی اراضی	موقع اراضی زراعی یکپارچه شده و تفاوت مزارع از لحاظ دسترسی به منابع آب و غیره از اصلی ترین دلایل مخالفت کشاورزان با اجرای طرح یکپارچه سازی اراضی می باشد.
بخشی و همکاران، ۱۳۹۴	بررسی عوامل مؤثر بر رضایت سهامداران از عملکرد شرکت های سهامی زراعی	میزان رضایتمندی سهام داران شرکت های سهامی زراعی از عملکرد این شرکت در حد متوسط به بالا میباشد. طبق نتایج تحلیل رگرسیون، متغیرهای میزان مشارکت در تصمیم گیری های مجمع و انتصاب افراد شایسته، میزان سواد و میزان سود سهام به میزان ۸۳ درصد تغییراتی را در میزان رضایت سهامداران ایجاد کرده است.
مهدوی و همکاران، ۱۳۹۶	ارزیابی موانع یکپارچه سازی اراضی کشاورزی شهرستان ازنا	پراکندگی و قطعه قطعه بودن اراضی مانعی مهم در استفاده از نیروی انسانی، مکانیزاسیون، استفاده بهینه از آب، زمین و دیگر عوامل مؤثر در تولیدات کشاورزی است. بر اساس یافته های این پژوهش، کشاورزان گرایش اندکی به یکپارچه سازی اراضی زراعی دارند و در صورت یکپارچه سازی موقتی، ترجیح می دهند با افراد آشنا و فامیل مشارکت داشته باشند. اصلی ترین و مهم ترین موانع یکپارچه سازی اراضی عوامل فردی، اجتماعی و اقتصادی بوده است.
شریفی و همکاران، ۱۳۹۸	بررسی روند یکپارچه سازی اراضی کشاورزی و آثار اقتصادی آن مورد پژوهشی: شالیکاران استان گیلان	استفاده از روش های مهندسی زراعی، مکانیزاسیون و یکپارچه سازی زمین کشاورزی در کاهش هزینه ها، افزایش درآمد بهره برداران تاثیر مثبت و معنی داری دارد و باید این راهبرد در برنامه ریزی و سیاست گذاری در بخش کشاورزی دارای اهمیت باشد.
Huang & et al. 2010	یکپارچه سازی اراضی، رویکردی برای توسعه پایدار در نواحی روستایی در چین	یکپارچه سازی اراضی به عنوان ابزاری برای ایجاد اشتغال و درآمد، افزایش تولید و در نهایت بهبود وضعیت اقتصادی و ارتقای استانداردهای زندگی کشاورزی کمک میکند. و این استراتژی می تواند اثرهای مثبت فراوانی در بخش کشاورزی و اقتصادی داشته باشد.
Hiironen, 2010	ارزیابی مجدد ادغام زمین در کشورهای اروپایی	نتایج مطالعات طرح های یکپارچه سازی اراضی در فنلاند و چند کشور اروپایی حاکی از آن است که این امر باعث بهبود کشاورزی شده و در نتیجه آثار بسیار مثبتی بر توسعه روستایی و نیز تاثیر مثبت و معنی داری بر توسعه همه جانبه مزارع داشته است به همین دلیل تاکید می شود که سود و منافع حاصل از یکپارچه سازی باید در همه موارد بیشتر از هزینه هایش باشد
Demetriou, 2011	ادغام زمین در قبرس: سنجش میزان نیاز به انجام طرح یکپارچه سازی اراضی	نتایج حاصل تحقیق نشان می دهد: غفلت از فرهنگ، منافع و ارزش های اجتماعی، ساختار جدید مالکیت و عدم توجه به مشارکت مالکان در واگذاری اراضی و ممانعت از تقسیم زمین های زراعی باعث بوجود آمدن اختلال در طرح های یکپارچه سازی اراضی شده و آسیب های جبران ناپذیری را در پی خواهد داشت.
Ito, Junichi et al. 2012 &	اثرات توزیعی شرکت های تعاونی کشاورزی در چین	در بررسی نقش شرکت های تعاونی در بهبود وضعیت اقتصادی و رشد کشاورزی در منطقه نانجیانگ با بهره گیری از روش پروبیت به این نتیجه رسیده اند که شرکت های سهامی زراعی ۷۰ درصد در بهبود وضعیت اقتصادی زارعین خرد مؤثر بوده است.
Derak& et al. (2017)	تحلیل اثرات یکپارچه سازی اراضی کشاورزی (با توجه به تجزیه و تحلیل چند معیاری)، در اراضی زراعی مراکش	براساس نتایج حاصل از تحلیل اثرات یکپارچه سازی اراضی کشاورزی (با توجه به تجزیه تحلیل چند معیاری)، در اراضی زراعی مراکش، می توان ادعا نمود که آثار اقتصادی یکپارچه سازی اراضی در زندگی کشاورزان و توسعه کشاورزی دارای اهمیت فراوان می باشد که این مهم در این پژوهش مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.
Corbello Rico& et al (2018).	بررسی آثار یکپارچه سازی اراضی با استفاده از سیستم تصمیم گیری چند معیاره با هدف حفاظت از مزارع در کشورهای اروپایی	طبق نتایج حاصل از بررسی آثار یکپارچه سازی اراضی با استفاده از سیستم تصمیم گیری چند معیاره با هدف حفاظت از مزارع در کشورهای اروپایی نشان می دهد که مدل های تصمیم گیری به استفاده کنندگان این را اجازه می دهد که با در نظر گرفتن تقاضا اراضی را رتبه بندی نموده و بهترین استفاده از زمین ها را داشته باشد.

آنچه از بررسی مطالعات پیشین برمی‌آید بیانگر این است که پژوهش و مطالعات بسیار اندکی به بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی با تاکید بر عملکرد شرکت سهامی به طور هم‌زمان پرداخته است. از این رو بررسی این آثار و پیامدها می‌تواند موجب شناخت منطقی و فهم و تحلیل مسائل پویا و متغیر این شرکت‌ها شود و به عنوان ابزاری در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان روستایی برای پیش بینی روندهای آینده و کنترل و هدایت این تغییرات قرار گیرد و باعث سامان بخشیدن به توسعه آتی این شرکت‌ها و در نهایت مدیریت کارآمد و هدفمند روستاها گردد. در شکل (۲) مهم‌ترین آثار و تبعات یکپارچه‌سازی اراضی، ناشی از عملکرد شرکت‌های سهامی زراعی در قالب مدل مفهومی تحقیق ارائه شده است.

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش توصیفی- تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. جهت جمع آوری اطلاعات برحسب مقتضیات پژوهش از شیوه کتابخانه ای و میدانی استفاده شده است. براساس بررسی نظری

صورت گرفته، ابتدا به شاخص بندی مؤلفه‌های مورد نظر در قالب پیامدها و آثار یکپارچه‌سازی اراضی از طریق شرکت‌های سهامی زراعی براساس چارچوب نظری و مطالعه پیشینه در قالب دو بُعد از ابعاد توسعه روستایی پرداخته شده و سپس برای هر یک از مؤلفه‌ها گویه‌هایی در قالب طیف لیکرت طرح و سنجش شده است. به منظور دستیابی به سنجه‌های تحقیق و بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی شرکت سهامی زراعی نیل آباد تربت‌جام، پس از تعیین جامعه و شناخت ویژگی‌های شرکت سهامی زراعی مورد مطالعه، چندین مصاحبه کیفی از مدیرعامل و کارمندان شرکت به عمل آمد و براساس نتایج به دست آمده و مطالعه ادبیات تحقیق، پرسشنامه‌ای طراحی گردید که با استفاده از نظرخواهی از ۳ نفر از صاحب‌نظران و اساتید دانشگاه و همچنین ۳ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی استان خراسان رضوی و شرکت سهامی زراعی نیل آباد تربت‌جام تایید شد و در نهایت مورد پرسشگری گرفت.

بخش پوژگان به مرکزیت نیل‌شهر یکی از بخش‌های شهرستان تربت‌جام می باشد این شهر با ارتقاء روستای نیل‌آباد مرکز بخش پوژگان از توابع شهرستان تربت‌جام و همچنین از پیوستن روستاهای صفر-آباد، پوژگان، حسین‌آباد و باغ تمک به این روستا تشکیل شد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد به جهت قرارگیری در روستای نیل‌آباد تربت‌جام به این نام خوانده می‌شود. این شرکت در بدو تاسیس در محدوده جغرافیای روستاهای نیل‌آباد، صفرآباد و پوژگان از توابع دهستان هریرود بوده است. برپایی شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد تربت‌جام تأثیر مثبتی بر اقتصاد، و متعاقباً بر شرایط اجتماعی این شهر داشته است. جامعه نمونه شامل خانوارهای سهام دار سه روستای نیل‌آباد، صفرآباد و پوژگان می باشد. حجم نمونه از فرمول کوکران و براساس محاسبه خطای (۰/۱) تعیین شد و براساس نتایج آن از ۱۴۴۸ خانوار سهام‌دار، تعداد ۱۷۴ خانوار انتخاب شده و مورد پرسشگری قرار گرفتند. برای دستیابی به نمونه‌ها و تکمیل پرسشنامه‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و تسهیم نسبت به طبقات استفاده شد (جدول ۲).

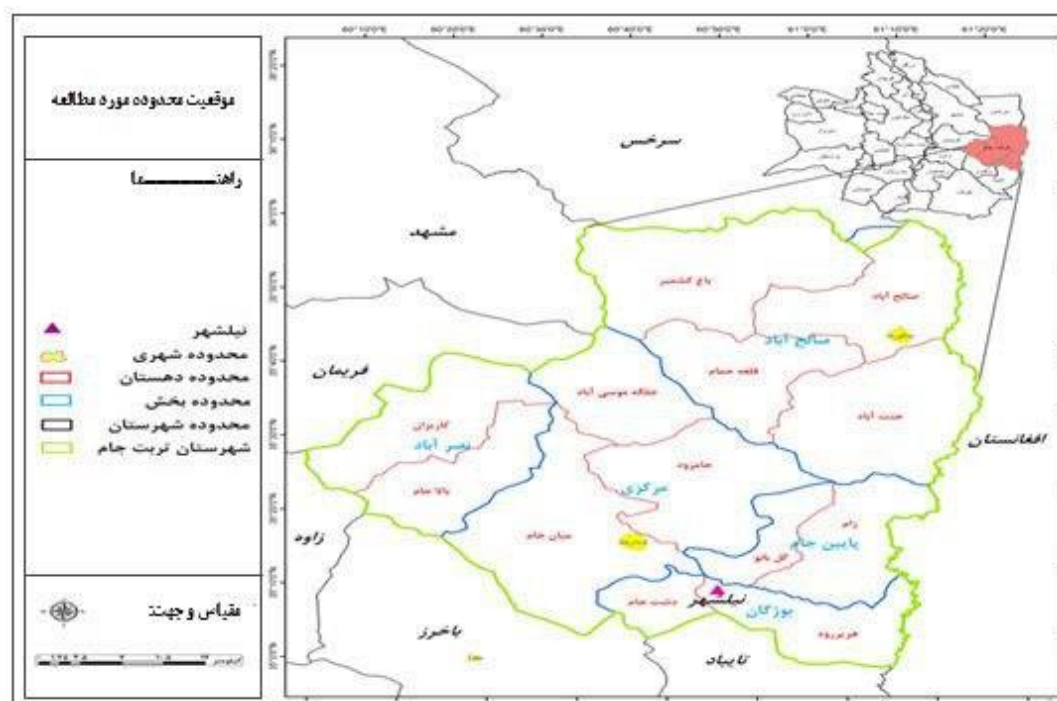
جدول ۲. برآورد حجم نمونه روستاهای سهام‌دار شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد

نام شهرستان	نام بخش	نام شهر	نام دهستان	روستاهاى سهامدار(نيلشهر کنونى)	جمعيت(تعداد سهام دار اوليه)	جمعيت(تعداد سهام دار فعلى)	حجم نمونه
تربت جام	پوژگان	نيلشهر	هريرود	نيل آباد	۹۴	۴۵۹	۵۵
				سفرآباد	۴۴	۲۳۹	۲۹
				پوژگان	۱۳۸	۷۵۰	۹۰
دولت							
مجموع، بدون محاسبه دولت به عنوان سهامدار				۲۷۶	۱۴۴۸	۱۷۴	

ماخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۵، جهاد کشاورزی شهرستان تربت جام

جهت آزمون روایی پرسشنامه از نظرات ۶ نفر از کارشناسان جغرافیای روستایی، کشاورزی و علوم اجتماعی و برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد. که مقدار آن برای شاخص‌های مطرح شده در ابعاد اجتماعی - فرهنگی (۰,۶۸۵) و اقتصادی - معیشتی (۰,۷۰۴) بدست آمد. در نهایت به منظور

بررسی آثار و پیامدهای یکپارچه سازی اراضی از طریق شرکت های سهامی زراعی با استفاده از آزمون های مناسب در نرم افزار SPSS اقدام شد.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

(۴) یافته های تحقیق

نتایج توصیفی به دست آمده از پژوهش نشان می دهد ۸۱٫۶ درصد نمونه را مردان و ۴٫۱۸ درصد را زنان تشکیل داده اند. همچنین ۱۰۰ درصد نمونه متأهل می باشند. بیشترین دامنه سنی پاسخگو به پرسشنامه ۵۰ تا ۶۰ سال قرار داشت. اکثر خانوارهای جامعه نمونه (۴۰٫۸) از نظر سواد در حد ابتدایی و افراد تحصیلکرده در بین سهام داران بسیار اندک هستند. براساس نتایج تحقیق فقط ۲۶٫۴ درصد سهام داران را کشاورزان تشکیل می دهند و بقیه آنها در سایر مشاغل از قبیل راننده، کارگر، مغازه دار و... مشغول به کارند که این موضوع گذار از روستا به شهر را در محدوده مورد مطالعه نشان می دهد بدلیل اینکه کشاورزان در اقلیت قرار گرفته اند.

تحلیل اثر یکپارچه سازی اراضی از طریق شرکت سهامی زراعی بر ابعاد دوگانه

طبق داده های جدول (۳) در مؤلفه اشتغال و بهره وری نیروی کار بالاترین میانگین متعلق به سهام داران روستای نیل آباد سابق با میانگین ۳٫۴۹ می باشد. بالاترین میانگین مؤلفه افزایش تولیدات کاهش هزینه های تولید در بین سهام داران نیل شهر را، سهام داران روستاهای نیل آباد سابق و سهام داران صفرآباد سابق با میانگین ۳٫۴۹ دارا می باشند. در مؤلفه افزایش دارایی، درآمد، پس انداز و استفاده از تسهیلات

بالاترین میانگین متعلق به سهام‌داران روستای صفرآباد سابق با میانگین ۳,۴۲ و در مولفه مصرف بهینه آب کشاورزی، سهام‌داران روستای صفرآباد سابق با میانگین ۳,۸۲ به خود اختصاص داده است. در بُعد اقتصادی- معیشتی بالاترین میانگین را سهام‌داران روستای صفرآباد سابق با میانگین ۳,۵۶ به خود اختصاص داده است. در رابطه با مولفه‌های بعد اجتماعی- فرهنگی اگر چه تفاوت اندکی میان سه روستا وجود دارد ولی بالاترین میانگین مؤلفه رفاه و اوقات فراغت در بین سهام‌داران روستاهای نمونه را، سهام‌داران روستای نیل‌آباد سابق با میانگین ۲,۸۸ دارا می‌باشد. در مؤلفه انسجام اجتماعی بالاترین میانگین را سهام‌داران روستای نیل‌آباد سابق با میانگین ۳,۵۰، در مؤلفه کاهش مهاجرت و افزایش ماندگاری بالاترین میانگین را سهام‌داران روستای بوژگان سابق با میانگین ۳,۳۹ در مؤلفه افزایش دانش کشاورزان بالاترین میانگین را سهام‌داران روستای نیل‌آباد سابق با میانگین ۳,۹۳ به خود اختصاص داده است. در بعد اجتماعی- فرهنگی بالاترین میانگین را سهام‌داران روستای نیل‌آباد سابق با میانگین ۳,۴۲ به خود اختصاص داده است.

جدول ۳. میانگین مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی از دیدگاه سهام‌داران به تفکیک روستاهای مورد بررسی

بُعد اقتصادی					
روستا	اشتغال و بهره‌وری نیروی کار	افزایش تولیدات کاهش هزینه‌های تولید	افزایش دارایی، درآمد، پس انداز و استفاده از تسهیلات	مصرف بهینه آب کشاورزی	کل
بوژگان	۳,۴۷	۳,۴۷	۳,۳۸	۳,۷۷	۳,۵۲
صفرآباد	۳,۴۶	۳,۴۹	۳,۴۲	۳,۸۲	۳,۵۶
نیل‌آباد	۳,۴۹	۳,۴۹	۳,۴۰	۳,۸۰	۳,۵۵
بُعد اجتماعی					
روستا	رفاه و اوقات فراغت	انسجام و عدالت اجتماعی	کاهش مهاجرت و افزایش ماندگاری جمعیت	افزایش دانش کشاورزان	کل
بوژگان	۲,۸۵	۳,۴۱	۳,۳۹	۳,۹۲	۳,۳۹
صفرآباد	۲,۸۷	۳,۴۹	۳,۳۷	۳,۹۲	۳,۴۱
نیل‌آباد	۲,۸۸	۳,۵۰	۳,۳۸	۳,۹۳	۳,۴۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

با توجه به جدول (۳) میانگین اثر بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی ۳,۵۴ به دست آمده است که بالاتر از میانگین عددی ۳ و در حد متوسط به بالا ارزیابی گردیده است. تحلیل آثار اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی اراضی از طریق شرکت سهامی زراعی بر حسب گروه بندی سنی، تحصیلی، شغل، تعداد افراد خانوار، درآمد ناشی از تولید و تعداد سهام به منظور تحلیل آثار اقتصادی و اجتماعی شرکت سهامی زراعی بر حسب گروه‌بندی‌های مختلف سنی، تحصیلی، شغلی، تعداد افراد خانوار، درآمد و تعداد سهام از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (آنوا)

استفاده گردید. براساس آزمون تحلیل واریانس یک طرفه در جدول (۵)، مقدار سطح معناداری در همه موارد بیشتر از ۰,۰۵ است؛ بنابراین در مورد کلیه مؤلفه‌ها، فرض صفر تحقیق مبنی بر برابری اثر شرکت بر مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی، در تمام گروه‌بندی‌ها تأیید می‌شود. لذا اثر شرکت با تفاوت وضعیت سنی، تحصیلی و..... خانوارهای نمونه تغییری نیافته است. فقط تعداد سهام در حد نزدیک به سطح معنی‌داری قرار گرفته است و می‌توان گفت آثار اجتماعی شرکت تا حدی بر سهام‌داران بزرگ‌تر بیشتر بوده است. با توجه به اینکه تعداد سهام بیشتر معادل دریافت سود بیشتر می‌باشد و با توجه به تاثیر متقابل و مستقیم آثار اجتماعی و اقتصادی شرکت سهامی زراعی، موضوع تاثیر بیشتر آثار اجتماعی بر سهام‌داران بزرگ کاملاً قابل تأیید است. دلیل دیگر این مسئله می‌تواند این باشد که انتخاب نمایندگان سهام‌داران براساس تعداد سهام آنان انجام می‌شود و با توجه به اینکه قائم مقامان، رابط بین سهام‌داران و شرکت سهامی زراعی در مجمع عمومی می‌باشند به لحاظ اجتماعی امتیاز بیشتری نسبت به دیگر سهام‌داران دارند.

جدول ۴. آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای مقایسه آثار اقتصادی و اجتماعی با گروه‌بندی سنی، تحصیلی، شغل،

تعداد افراد خانوار، درآمد ناشی از تولید و تعداد سهام

آثار اقتصادی و اجتماعی		جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	Sig
گروه‌بندی سنی	بین گروهی	۰,۰۹۳	۴	۰,۰۲۳	۱,۰۱۹	۰,۳۹۹
	درون گروهی	۳,۸۴۴	۱۶۹	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		
گروه‌بندی تحصیلی	بین گروهی	۰,۰۴۵	۳	۰,۰۱۵	۰,۶۵۸	۰,۵۷۹
	درون گروهی	۳,۸۹۲	۱۷۰	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		
گروه‌بندی شغلی	بین گروهی	۰,۰۱۰	۲	۰,۰۰۵	۰,۲۱۳	۰,۸۰۹
	درون گروهی	۳,۹۲۷	۱۷۱	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		
گروه‌بندی تعداد افراد خانوار	بین گروهی	۰,۰۵۱	۳	۰,۰۱۷	۰,۷۴۷	۰,۵۲۶
	درون گروهی	۳,۸۸۶	۱۷۰	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		
درآمد ناشی از تولید	بین گروهی	۰,۰۴۶	۳	۰,۰۱۵	۰,۶۶۷	۰,۵۷۳
	درون گروهی	۳,۸۹۱	۱۷۰	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		
تعداد سهام	بین گروهی	۰,۱۵۷	۷	۰,۰۲۲	۰,۹۸۳	۰,۴۴۵
	درون گروهی	۳,۷۸۰	۱۶۶	۰,۰۲۳		
	کل	۳,۹۳۷	۱۷۳	-		

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

نتایج تحلیل مجموع اثرات اقتصادی و اجتماعی شرکت سهامی زراعی در گروه‌بندی‌های مختلف براساس آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان می‌دهد که اثرات شرکت براساس نظر پاسخ‌گویان،

ارتباطی با تعداد سهام، شغل، درآمد، سواد و سن آنها ندارد. لذا نقش متغیرهای مداخله‌گر در این تحقیق به حداقل ممکن رسیده است.

از آنجا که تعیین رابطه و اثر متغیرها از گام‌های مهم تحلیل آماری در پژوهش به شمار می‌آید. در این بخش، ارتباط بین متغیرهای تحقیق، مورد بررسی و آزمون قرار خواهد گرفت. در این آزمون متغیر مورد نظر در مؤلفه‌های اشتغال و بهره‌وری نیروی کار، افزایش تولیدات و کاهش هزینه‌های تولید، افزایش دارایی، درآمد، پس‌انداز و استفاده از تسهیلات و مصرف بهینه آب کشاورزی، کمی گردیده است. مؤلفه اشتغال و بهره‌وری نیروی کار با ۷ شاخص، افزایش تولیدات و کاهش هزینه‌های تولید با ۴ شاخص، مؤلفه افزایش دارایی، درآمد، پس‌انداز و استفاده از تسهیلات با ۱۱ شاخص و مؤلفه مصرف بهینه آب با ۳ شاخص ساختار یافته و همچنین متغیر مورد نظر در مؤلفه‌های رفاه و اوقات فراغت، انسجام و عدالت اجتماعی، کاهش مهاجرت و افزایش ماندگاری و افزایش دانش کشاورزان کمی گردیده است. مؤلفه رفاه و اوقات فراغت با ۴ شاخص، مؤلفه انسجام و عدالت اجتماعی با ۸ شاخص، مؤلفه کاهش مهاجرت و افزایش ماندگاری با ۳ شاخص و مؤلفه افزایش دانش کشاورزان با ۱۰ شاخص ساخته شد. لذا با توجه به ترکیب چندین شاخص برای ساخت ابعاد اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی-معیشتی، مقیاس از رتبه‌ای به فاصله‌ای ارتقا یافت و بُعد اجتماعی و اقتصادی ساخته شد. بنابراین به منظور بررسی نرمال بودن توزیع آن‌ها از ضرایب چولگی و کشیدگی به شرح جدول (۵) استفاده گردید.

جدول ۵. ضرایب چولگی و کشیدگی مؤلفه‌های بُعد اقتصادی و اجتماعی

مؤلفه‌ها (بعد اقتصادی)	تعداد شاخص‌ها	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی	انحراف معیار	میانگین	نتیجه آزمون
اشتغال و بهره‌وری نیروی کار	۷	-۰,۵۹۴	-۰,۴۶۸	۰,۲۵۱	۳,۴۸	نرمال
افزایش تولیدات و کاهش هزینه‌ها	۴	۰,۵۱۲	-۰,۳۴۲	۰,۲۴۸	۳,۴۸	نرمال
افزایش دارایی، درآمد، پس‌انداز	۱۱	-۰,۱۲۸	-۰,۷۶۰	۰,۲۳۸	۳,۳۹	نرمال
مصرف بهینه آب	۳	-۰,۲۳۸	۰,۷۴۳	۰,۴۹۰	۳,۷۹	نرمال
کل (اقتصادی)	۲۵	-۰,۳۸۸	-۰,۰۳۸	۰,۱۵۵	۳,۵۳	نرمال
مؤلفه‌ها (اجتماعی)	تعداد شاخص‌ها	ضریب چولگی	ضریب کشیدگی	انحراف معیار	میانگین	نتیجه آزمون
رفاه و اوقات فراغت	۴	-۰,۹۱۵	۱,۵۴۶	۰,۲۹۵	۲,۸۶	نرمال
انسجام و عدالت اجتماعی	۸	-۰,۰۵۶	-۰,۷۹۰	۰,۲۳۶	۳,۴۵	نرمال
کاهش مهاجرت-افزایش ماندگاری	۳	-۱,۱۶۹	۰,۴۵۹	۰,۴۱۰	۳,۳۸	نرمال
افزایش دانش کشاورزی	۱۰	-۰,۰۶۰	۰,۰۱۸	۰,۲۶۰	۳,۹۲	نرمال
کل (اجتماعی)	۲۵	-۱,۴۸۰	۱,۷۴۲	۰,۱۹۶	۳,۴۰	نرمال

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰.

با توجه به بررسی و تأیید مفروضات این آزمون نسبت به انجام آن به شرح جدول (۶) اقدام گردید:

جدول ۶. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای (One Samples T-Test) در مورد مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی

حد مطلوب = ۳							
مؤلفه‌ها (اقتصادی)	میانگین	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	ضریب اطمینان ۹۵٪	
						حد پایین	حد بالا
اشتغال و بهره‌وری نیروی کار	۳,۴۸	۲۵,۳۴۹	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۴۸۲۷	۰,۴۴۵۲	۰,۵۲۰۳
افزایش تولیدات و کاهش هزینه‌ها	۳,۴۸	۲۵,۶۶۸	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۴۸۲۷	۰,۴۴۵۶	۰,۵۱۹۹
افزایش دارایی، درآمد، پس انداز	۳,۳۹	۲۲,۰۴۳	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۳۹۸۶	۰,۳۶۲۹	۰,۴۳۴۳
مصرف بهینه آب (آبیاری کشاورزی)	۳,۷۹	۲۱,۲۷۴	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۵۲۱۱	۰,۷۱۷۸	۰,۸۶۴۶
بُعد اقتصادی	۳,۵۳	۴۵,۷۵۲	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۵۳۸۸	۰,۵۱۵۶	۰,۵۶۲۱
مؤلفه‌ها (اجتماعی)	میانگین	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	ضریب اطمینان ۹۵٪	
						حد پایین	حد بالا
رفاه و اوقات فراغت	۲,۸۶	-۶,۰۳۵	۱۷۳	۰,۰۰۱	-۰,۱۳۵۰	-۰,۱۷۹۲	-۰,۰۹۰۹۰
انسجام و عدالت اجتماعی	۳,۴۵	۲۵,۲۹۵	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۴۵۳۳	۰,۴۱۷۹	۰,۴۸۸۷
کاهش مهاجرت- افزایش ماندگاری جمعیت	۳,۳۸	۱۲,۵۰۱	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۳۸۸۸	۰,۳۲۷۵	۰,۴۵۰۳
افزایش دانش (زراعی) کشاورزان	۳,۹۲	۴۶,۸۳۵	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۹۲۶۴	۰,۸۸۷۴	۰,۹۶۵۵
بُعد اجتماعی	۳,۴۰	۲۷,۴۴۴	۱۷۳	۰,۰۰۱	۰,۴۰۸۳	۰,۳۷۹۰	۰,۴۳۷۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

با توجه به نتایج جدول بالا مؤلفه مصرف بهینه‌ی آب کشاورزی با میانگین ۳,۷۹ دارای بیشترین میانگین و مؤلفه افزایش درآمد، دارایی و پس انداز با میانگین ۳,۳۹ نسبت به سایر مؤلفه‌ها دارای کمترین میانگین می‌باشد.

به طور کلی بعد اقتصادی دارای ۴ مؤلفه و ۲۳ گویه می‌باشد. از بین مؤلفه‌ها (اشتغال و بهره‌وری نیروی کار، افزایش تولیدات و کاهش هزینه‌های تولید، افزایش دارایی و درآمد و پس انداز، مصرف بهینه آب کشاورزی) مؤلفه مصرف بهینه آب کشاورزی با میانگین ۳,۷۹ دارای بیشترین میانگین می‌باشد که علت آن می‌تواند تلاش شرکت سهامی زراعی در زمینه استفاده از سیستم‌های نوین آبیاری باشد. از بین گویه‌ها نیز گویه‌های افزایش اشتغال قشر تحصیلکرده بومی با میانگین ۲,۹۷ و افزایش اشتغال قشر تحصیلکرده غیربومی با میانگین ۲,۹۱ دارای پایین‌ترین میانگین می‌باشد که دلیل آن عدم توانایی شرکت در ایجاد اشتغال قشر تحصیلکرده بومی و غیربومی است. سایر مؤلفه بالاتر از میانه نظری می‌باشد که مهم‌ترین آنها گویه‌های افزایش درآمد در نتیجه کیفیت و کمیت محصولات کشاورزی با میانگین ۴, افزایش کیفیت تولیدات کشاورزی با میانگین ۴ کاهش هزینه‌های تولید محصولات کشاورزی با میانگین ۴ و بهبود اشتغال دائم و پاره‌وقت با میانگین ۴ می‌باشد. در رابطه با بُعد اجتماعی، مؤلفه افزایش دانش کشاورزی با میانگین ۳,۹۲ دارای بیشترین میانگین به دلیل تلاش شرکت در زمینه آموزش و آگاهی کشاورزان در رابطه با زراعت و کشاورزی است و مؤلفه رفاه و اوقات فراغت با میانگین ۲,۸۶ دارای کمترین میانگین می‌باشند. با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده در کلیه مؤلفه‌های بُعد اجتماعی-فرهنگی مورد نظر ($\text{Sig.} = 0.001$) فرض صفر مبنی بر برابری میانگین با میانه نظری (عدد ۳) رد و

فرض یک ناظر بر عدم برابری میانگین با میانه نظری پذیرفته می‌شود. میانگین بُعد اجتماعی- فرهنگی ۳,۴۰ است که بالاتر از میانه نظری (عدد ۳) است. از این رو می‌توان گفت یکپارچه‌سازی اراضی از طریق ایجاد شرکت سهامی زراعی باعث بهبود وضع اجتماعی بالاخص افزایش دانش زراعی کشاورزان گردیده است.

همچنین در رابطه با سؤال اکتشافی که مربوط به مشکلات اصلی اقتصادی و اجتماعی شرکت سهامی زراعی از دیدگاه مدیران و سهام‌داران می‌باشد و به دلیل ماهیت اکتشافی آن، فرضیه‌ای برای آن در نظر گرفته نشد. با توجه به نتایج تحقیق، پاسخ سهام‌داران و مصاحباتی که با آنان انجام شد نظر سهام‌داران در رابطه با مهم‌ترین مشکلات یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد، به شرح زیر خواهد بود.

- ضعف مالکیت خصوصی
- سختی در خرید و فروش اراضی
- کاهش مدیریت و نظارت کشاورزان بر اراضی
- کاهش تنوع تولید
- کاهش سود خالص کشاورزی
- عدم توانایی اشتغال برای قشر تحصیلکرده بومی و غیربومی
- کاهش اعتماد مردم به یکدیگر به دلیل تشکیل نیل شهر از به هم پیوستن چند روستا به یکدیگر با فرهنگ ها و قومیت‌های مختلف
- کاهش آزادی عمل و خلاقیت کشاورزان
- کاهش احساس قدرت در نتیجه کاهش مدیریت و نظارت بر مزرعه
- کاهش سفر خارجی
- کاهش سفر داخلی
- ضعف نیروی انسانی باسواد.

طبق مصاحبه با سهام‌داران و انجام مطالعات میدانی، تبدیل مالکیت زمین به سهام از طریق واگذاری، حق استفاده دائم و مطلق از اراضی زارعان به عنوان یکی از عوامل ایجاد ذهنیت منفی (احساس به خطر افتادن مالکیت خصوصی) در میان سهام‌داران کشاورز این واحدها می‌شود، زیرا در این صورت، خرید و فروش اراضی شان برای آنها غیرممکن می‌شود. سلب مالکیت دائم و مطلق اراضی کشاورز عامل مهمی در عدم استقبال کشاورز از این طرح و برنامه بوده است. انجام این امر باعث می‌شود که کشاورزان فکر کنند که با همکاری در اجرای این برنامه، اراضی خود و همچنین مدیریت و نظارت خود بر اراضی‌شان را از دست خواهند داد و کلیه سود حاصل از محصولات کشاورزی متعلق به خودشان نخواهد بود، در نتیجه احساس تعلق خاطری نسبت به این واحدها در کشاورزان سهام‌دار ایجاد نمی‌گردد.

از آنجا که یکی از عمده مسائل و چالش‌های جوامع انسانی امروزی، مسئله اشتغال جوانان می‌باشد. در رابطه با عدم توانایی در ایجاد اشتغال نیروی انسانی باسواد، در مجموع می‌توان گفت، اثر یکپارچه‌سازی اراضی از طریق شرکت سهامی زراعی نیل‌شهر بر اشتغال جوانان تحصیلکرده مثبت نبوده و در کنترل

مهاجرت آنها توانایی لازم را ندارد. سلب مالکیت دائم و مطلق اراضی کشاورزی در بُعد اقتصادی- معیشتی که ذکر آن گذشت، باعث می‌شود که کشاورزان فکر کنند که با همکاری در اجرای این برنامه، مدیریت و نظارت خود بر اراضی شان را از دست خواهد داد و این امر باعث احساس کاهش قدرت در نتیجه کاهش مدیریت و نظارت بر مزرعه می‌شود که این مسئله می‌تواند مؤلفه‌های اجتماعی را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد.

همچنین پس از مصاحبه با هیئت مدیره و مدیرعامل، مشخص شد که در این رابطه مسائل و مشکلاتی وجود دارد از جمله: پایین رفتن سطح آب‌های زیرزمینی، افزایش برداشت‌های بی‌رویه و بدون برنامه و آینده‌نگری از چاه‌های عمیق در سال‌های اخیر، کمبود فعالیت‌های صنعتی در این زنجیره تولیدی به منظور جبران کسری اشتغال و کسب درآمد‌های غیر کشاورزی یا وابسته به کشاورزی، افزایش استهلاک و هزینه به نسبت تولید، بحران آب در طی سال‌های اخیر، فروش نابسامان تولیدات، و به تبع این‌ها، کاهش سود سهام دریافتی سهام‌داران، مهم‌ترین مشکلات شرکت می‌باشد که در صورت عدم رسیدگی به این موارد و عدم تجدید نظر در روش‌ها مشکلات بیشتری را در پی خواهد داشت و مانند شرکت‌های سهامی زراعی منحل دیگر، شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد تربت‌جام هم رو به انحلال خواهد رفت.

(۵) نتیجه‌گیری

با توجه اینکه از زمان اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، توسط شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد، حدود ۵۰ سال می‌گذرد، ارزیابی نتایج حاصل از این طرح پس از اجرای آن کاملاً امکان‌پذیر می‌باشد. اکنون می‌توان نتایج حاصله را براساس یافته‌های میدانی و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها و مصاحبه‌های انجام شده در رابطه با آثار اقتصادی- معیشتی عملکرد شرکت سهامی زراعی نیل‌آباد، در رابطه با یکپارچه‌سازی اراضی، مورد ارزیابی قرار داد. تحلیل مؤلفه‌های آثار اقتصادی- معیشتی در منطقه مورد بررسی نشان داد که میانگین بُعد اقتصادی- معیشتی ۳٫۵۴ و به طور کلی میانگین متغیر یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت‌های سهامی زراعی است که بالاتر از میانگین عددی ۳ و در حد متوسط تا مطلوب ارزیابی گردیده است. تحلیل آثار شرکت بر حسب گروه‌بندی‌های مختلف سنی، تحصیلی، شغلی، تعداد افراد خانوار، درآمد و تعداد سهام نشان داد که فرض صفر تحقیق مبنی بر برابری میانگین آثار قابل تأیید است و تفاوت معنی‌داری بین گروه‌های مزبور وجود ندارد. به طور کلی نتایج حاصل از فرضیه‌های تحقیق که جهت آزمون این فرضیات از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد، نشان داد فرضیه تحقیق مبنی بر «اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی در قالب شرکت سهامی زراعی در حد بالاتر از متوسط است» تأیید شد. نتایج حاصله از این بخش از پژوهش با یافته‌های ناصری و همکاران (Naseri et al, 2014)، فال‌سلیمان و همکاران (Falsoleyman et al, 2011)، بخشی و همکاران (Bakhshi & et al, 2015)، جلالیان و جوان (Jalalyan & Javan, 2018)، علیزاده و

کیخا (Aleezade & Kykhah, 2010)، فال سلیمان و حجی پور (Falsoleyman & Hajipoor, 2012)، شریفی و همکاران (Sharifi et al, 2017)، مشابه و همسو می‌باشد.

پس از مصاحبه با هیئت مدیره و سهام‌داران شرکت سهامی زراعی، نتایج تحقیق نشان داد که با گذشت ۵۰ سال از عمر شرکت، امروزه با پایین رفتن سطح آب‌های زیرزمینی و برداشت‌های بی‌رویه، عدم آینده‌نگری و نظارت و برنامه‌های راهبردی مناسب توسط مسئولین، نهادها و سازمان‌های مربوطه، پایه و اساس اقتصادی این شرکت‌ها از نظر اشتغال و درآمد اعضا در خطر است. فقدان روابط مفید بین صنعت و کشاورزی در قالب زنجیره تولیدی برای جبران کسری اشتغال و کسب درآمد اط‌ضعف‌های اصلی شرکت بوده است. اعضای اولیه از ۲۷۶ نفر به بالای ۲۰۰۰ نفر بنام عواید بگیر، بار پاسخگویی و توقعات آنان را برای مدیران بسیار سخت و دشوار نموده است. بدنه شرکت بزرگ شده و استهلاک و هزینه به نسبت سود تولید، افزایش یافته است. با توجه به مسائل ذکر شده، اگرچه اثرات شرکت فعلاً بالاتر از متوسط ارزیابی گردید، به نظر می‌رسد در صورت عدم تجدید نظر در مدیریت منابع و سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی رفته‌رفته میزان مشارکت سهام‌داران تنزل یابد، عملکرد شرکت هر روز ضعیف‌تر و تداوم حیات شرکت با خطر روبرو گردد و نهایتاً سرنوشتی همچون شرکت‌های سهامی منحل در انتظار آن خواهد بود.

با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان آگاه‌سازی سهام‌داران، نسبت به عملکرد شرکت سهامی زراعی، تغییر مالکیت دائم اراضی به مالکیت موقت (رهن اراضی زارعان)، ایجاد و گسترش واحدهای صنایع غذایی از جمله کارخانه روغن‌کشی و فرآورده‌های لبنی، جذب دانش‌آموختگان بومی رشته‌های تحصیلی مرتبط با شرکت سهامی زراعی به منظور ارتقاء جایگاه و اهمیت شرکت سهامی زراعی در میان جامعه روستایی، تلاش در جهت افزایش میزان سود پرداختی به سهام‌داران با کشت محصولاتی با بازده اقتصادی بیشتر، اجتناب از انتخاب الگوی کشت تک محصولی و انتخاب محصولات دارای مزیت نسبی و دارای صرفه اقتصادی به منظور ایجاد منابع درآمدی متنوع را پیشنهاد نمود. در یک نگاه کلی و با توجه به یافته‌های پژوهش، که آثار مثبت شرکت سهامی زراعی را در حد متوسط نشان می‌دهد، به نظر می‌رسد شکل‌گیری و تداوم نظام بهره‌برداری سهامی زراعی نیازمند مطالعه و تعمق بیشتر با در نظر گرفتن شرایط اقتصادی- معیشتی و اجتماعی- فرهنگی سهام‌داران هر شرکت سهامی زراعی، توسط مسئولین و برنامه‌ریزان مرتبط با آنها است. مطالعات تخصصی در زمینه تعیین اولویت‌های کشت، چگونگی کشت محصولات و ایجاد صنایع مکمل همراه با اطلاع‌رسانی دقیق درآمدها و هزینه‌های شرکت به سهام‌داران - ذی‌نفعان از اهمیت راهبردی زیادی برخوردارند.

۶) منابع

- بخشی، محمد رضا و رعنائی، مجید و زمانی‌پور، اسدالله و فال سلیمان، محمود (۱۳۹۵)، **بررسی عوامل موثر بر رضایت سهام‌داران از عملکرد شرکت‌های سهامی زراعی**، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، پاییز ۱۳۹۵، جلد ۳، شماره یک، صص ۱۲۷-۱۳۹

- جلالیان، حمید و جوان، فرهاد (۱۳۹۶)، تحلیل اثرات اقتصادی طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی شالیزاری در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان رضوانشهر)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال دوازدهم، شماره ۳۸، ۸۱-۶۹
- درخشانفر، فرشته، یاوری، غلامرضا و محمودی، ابوالفضل (۱۳۹۰)، تحلیل و بررسی مسایل و مشکلات کشاورزان در طرح یکپارچه‌سازی اراضی، کاربرد روش PRA؛ مطالعه موردی شهرستان لنگرود، پایان نامه کارشناسی ارشد، انتشارات دانشگاه پیام نور، دانشکده علوم پایه و کشاورزی مرکز تهران، گروه علمی اقتصاد کشاورزی
- رستمی، فرحناز و مرادی، خدیجه و گراوندی، شهرپر و افشارزاده، نشمیل و قنبرعلی، رضوان و زرافشانی، کیومرث و فرهادی، محمدرضا (۱۳۹۲)، ارزیابی مشارکتی طرح تجهیز، نوسازی و یکپارچه‌سازی اراضی دشت میان دربند شهرستان کرمانشاه از نگاه کشاورزان، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، تابستان ۱۳۹۲، دوره ۴۴، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۲۶
- رضایی مقدم، کورش و رحیمی، سمانه و بخشوده، محمود (۱۳۹۳)، عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی، محیطی و زراعی موثر بر پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی شهرستان شیراز، نشریه تحقیقات کشاورزی، تابستان ۱۳۹۳، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۱۵۷-۱۳۵
- رضایی، پژمان و قهرمانی، نسرین (۱۳۹۵)، اثرات پراکندگی و خرد شدن اراضی کشاورزی بر اقتصاد روستایی، مورد: دهستان کبار شرقی در استان چهارمحال بختیاری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، زمستان ۱۳۹۵، سال پنجم، شماره ۴، صص ۱۴۰-۱۲۳
- سینگ، جاسبر و اس اس، دیلون (۱۳۸۸)، جغرافیای کشاورزی، ترجمه: کوچکی، عوض و دهقانیان، سیاوش و کلاهی اهری، علی، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۸-۲۱
- شریفی، محمدعلی و سردارشرکی، علی و داداشی، محمدعلی و عسکری، محمدهادی (۱۳۹۸)، بررسی روند یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی و آثار اقتصادی آن مورد پژوهشی: شالیکاران استان گیلان، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، بهار ۱۳۹۸، جلد ۱۱، شماره ۱، صص ۲۳۶-۲۱۷
- شهابی نژاد، مهدیه و یوسفی، علی و امینی، امیرمظفر (۱۳۹۴)، بررسی عوامل موثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی در بخش میمه استان اصفهان، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، تابستان ۱۳۹۴، سال پانزدهم، شماره ۳۷، صص ۷-۲۴
- عبداللهی، محمد (۱۳۷۷)، نظام بهره‌برداری: مطالعه تطبیقی نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در ایران، انتشارات وزارت جهاد سازندگی، آموزش و ترویج، معاونت امور دام، تهران
- علیزاده، کتایون و کیخا، زهرا (۱۳۸۹)، تاثیر یکپارچه‌سازی اراضی بر عملکرد محصولات کشاورزی دهستان لوتک شهرستان زابل، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، بهار ۱۳۸۹، سال دوم، شماره ۳، صص ۱۳۹-۱۵۲
- عینالی، جمشید و فراهانی، حسین و سهرابی وفا، سمیرا (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش یکپارچه‌سازی اراضی در بهبود تولید در بهره‌برداری‌های آبی، مطالعه موردی: دهستان خراود، شهرستان خداآهنده، فصلنامه فضا و توسعه روستایی، بهار ۱۳۹۲، سال دوم، شماره یک، صص ۶۹-۵۱
- فال سلیمان، محمود و حجی‌پور، محمد (۱۳۹۰)، تحلیل نقش جامعه روستایی در شرکت‌های سهامی زراعی جدید، با بهره‌گیری از شاخص‌های مشارکتی RPPI و FSPI نمونه موردی: شرکت سهامی زراعی

- سهل آباد در شهرستان نهبندان، نشریه مدرس علوم انسانی- برنامه ریزی و آمایش فضا، زمستان ۱۳۹۰، دوره پانزدهم، شماره ۴، صص ۱۴۸-۱۲۹
- فال سلیمان، محمود و حجت پور، محمد (۱۳۹۱)، اثرات اجتماعی و اقتصادی شرکت های سهامی زراعی، نمونه موردی: شرکت سهامی زراعی سهل آباد در شهرستان نهبندان، نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، پاییز ۱۳۹۱، سال سوم، شماره نهم و دهم، صص ۶۶-۴۷
 - فال سلیمان، محمود و مرادی، محمود و ابطحی نیا، آمنه (۱۳۹۰)، ارزیابی اثرات یکپارچه سازی اراضی بر توسعه کشاورزی مناطق روستایی، مطالعه موردی: بخش خوسف شهرستان بیرجند، نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، پاییز ۹۲، سال دوم، شماره ششم، صص ۱۰۲-۸۹
 - کلانتری، خلیل و حسینی، سید محمود و عبدالله زاده، غلامحسین (۱۳۸۴)، ساماندهی و یکپارچه سازی اراضی کشاورزی با استفاده از تجارب کشورهای اروپای شرقی، فصلنامه روستا و توسعه، سال هشتم، زمستان ۱۳۸۴، شماره سوم، صص ۱۰۳-۶۷
 - مهدوی، ابراهیم و کیانی، میلاد و دانشور عامری، ژیلا (۱۳۹۶)، ارزیابی موانع یکپارچه سازی اراضی کشاورزی (مورد روستاهای شهرستان ازنا)، مجله تحقیقات و توسعه کشاورزی ایران، تابستان ۱۳۹۶، دوره ۲-۴۸، شماره ۲، صص ۳۴۲-۳۳۳
 - مهدی دوست، حسین و جلیلوند، سیامک و مویدی، سیدعلی (۱۳۹۱)، قانون تشکیل و اساسنامه شرکت های سهامی زراعی، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان مرکز تعاون روستایی ایران، دفتر نظام های بهره برداری
 - ناصری، مهدی و فرهادیان، همایون و عباسی، عنایت و خسروانی، فرهاد (۱۳۹۴)، نقش شرکت های سهامی زراعی در بهبود شاخص های توانمندسازی کشاورزان عضو، مطالعه موردی: جنوب استان خراسان جنوبی، تابستان ۱۳۹۴، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۸، شماره ۲، صص ۶۳-۳۶
 - هادی پور، سکینه (۱۳۸۳)، پیامدهای مکانی- فضایی یکپارچه سازی اراضی زراعی و نقش آن در توسعه روستایی، مطالعه موردی: روستای گودین، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
 - یاسوری، مجید و جوان، جعفر و صابونچی، زهره (۱۳۸۶)، بررسی اثرات اقتصادی اجرای طرح های یکپارچه سازی اراضی، نمونه موردی: شهرستان اراک، نشریه علمی پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، سال پنجم، شماره ۱۴ و ۱۵، صص ۸۴-۶۷
 - یاسوری، مجید و جوان، جعفر و صابونچی، زهره (۱۳۹۰)، بررسی آثار اجتماعی یکپارچه سازی اراضی، نمونه موردی: شهرستان اراک، نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی، تابستان ۱۳۹۱، دانشگاه تبریز، سال ۱۶، شماره ۴۰، صص ۲۲۸-۲۰۱
 - Corbello Rico, E., Sante Riveira, I., & Crecente Maseda, R. (2018). **A Decision Support System for Farmland Preservation: Integration of Past and Present Land Use**. Spatial Analysis and Location Modeling in Urban and Regional Systems. 173-192
 - Demetrious, D., Stillwell, J. & See, L. (2011). **Land consolidation in Cyprus: Why is an Integrated Planning and Decision Support System required?** Land Use Policy. 19: 1-12
 - Derak, M., Cortina J., & Taique, L. (2017). **Integration of stakeholder choices and multi-criteria analysis to support land use planning in semiarid areas**. Land Use Policy. 64: 414-428
 - Hiironen, J., Matthla, P. Laati, M. (2010). **Renewing the evaluation of land consolidation**. FIG congress. Sydney, Australia.

- Huang, Q., Li., M., Chen, Z. (2010). Land consolidation: An Approach for sustainable development in rural China, AMBIO, 40, 93-95
- Ito, Junichi & Bao, Zongshun & Su, Qun, (2012). "**Distributional effects of agricultural cooperatives in China: Exclusion of smallholders and potential gains on participation,**" Food Policy, Elsevier, vol. 37(6), pages 700-709
- Mcnicoll, G. and Cain, (1990), **Rural Development and Population**, Oxford University Press, page: 21- 47.